

Historik över prästgården i Mellösa.

Henrik Damell

Historiken gör inte anspråk på att vara fullständig, eftersom förf. ej haft tid och tillfälle att besöka åtskilliga arkiv, vilka ~~xxx~~ ev. kunna ha fullständigare uppgifter att lämna).

Tillkomsten av Mellösa prästgård ~~xxx~~ med tillhörande laga hus kan man bäst studera i Södermannalagen från omkr. 1325. I kyrkobalkens första flock heter det där: "Var kristen man, som vill bära Kristi namn, skall tro på Krist allenarådande han är enarådande i gudom och trefaldig i namn, Fader och Son och den helige Ande. Han bjöd ock, att man skulle dyrka hans namn i kyrkan och där framföra sina böner till honom och där anropa hans nåd. - - - - Det bjudes ock först i vår lag, att vi skola hava rätt tro på Gud, hålla Kristi bud och låta bygga och tillreda kyrka, dit vi alla skola söka, levande och döda, då vi komma till denna världen och fara därifrån. - - - - -

1 Nu vilja bönder bygga ny kyrka: de skola taga lov av biskopen därtill. Då de hava fått lov av biskopen, skola bönderna fara hem till socknen och kalla till stämma på utsatt dag alla dem, som bo inom socknen. Jordägarna skola alla vara skyldiga, rika och fattiga, att lämna dagsverken efter bondetal. Efter si ordegendom skall envar delta i bygget och göra körslor. - - - - -

Nu skall man lägga bol till kyrka. Då skall kyrkan hava en attung, fyra och ett halvt örtugsland i hela byn. Det skall kyrkan hava i byn, fritt från tskylder. - Där skola bönderna bygga laga hus och lämna dem till prästen. Det skall vara sju: stuga, stekarehus, lada, sädesbod, visthus, sovstuga, och ähus. Dessa hus skola lämnas till prästen, väl iordningställda och uppbyggda.

Hur gammalt är då prästbolet Mälby i Mellösa? Det har förmodligen samma ålder som kyrkan. Ingenting talar mot ett sådant antagande. - När den första kyrkan i Mellösa blev uppförd vet vi emellertid inte. Men vissa antaganden kan göras med ledning av den kyrkliga utvecklingen i den närbelägna Rekarnebygden. När vi möter de första uppgifterna om kyrkan i Södermanland på 1000-talet är sockenbildningen i huvudsak genomförd." Enligt de arkeologiska undersökningarna och fynden av kristna gravmonument torde bygden kring Eskilstuna ha varit kristnad och kyrkligt organiserad redan vid tiohundratalets mitt.) (Tryggve Lundén: Sankt Eskil).

Missionsverksamheten från S:t Eskils biskopsdöme i Tuna har troligen inte bara sträckt sig utmed Mälaren. "Krafradierna" har väl även gått ned mot det centrala Sörmland. Dopfunten i Mellösa kyrka från omkr. 1200 gör det väl troligt att socknen med dess kyrka relativt tidigt blivit organiserad.

Omkring år 1300 möter vi sockennamnet Mellösa i gamla handlingar. Då biskopar i Strängnäs den 8 aug. 1303 gör ett jordabyte, är en av fastarna vid lag-

fartshandlingen PETRUS VILLICUS IN MEDHALÖSUM (Petrus gårdsfogde i Mellös

På Lyon-konciliet 1274 påbjöd påven Gregorius X en tiondebeskattning av alla kyrkans inkomster, ett s.k. korstågstionde. Likaledes utskrev påven Clemens V på Vienne-konciliet 1311 korstågstionde. För denna tiondebeskattning behövdes taxeringslängder över de svenska stiftet. För Strängnäs stift finns en sådan taxeringslängd bevarad. Enligt denna betalades DE MAETHAELÖSUM CUM ANNEXA DUO X ORE (från Mellösa med annexförsamling 12 öre). Detta tyder ju på att Mellösa-Flens pastorat redan omkring 1300 är en fast enhet och troligen går denna enhet tillbaka åtskilliga årtionden Mellösa kyrka har sitt prästbol. Ingenting tyder på att det skulle ha legat på annan plats än där det nu ligger. Men det är ju möjligt, att det inte haft sina ägor samlade som nu. De kan ha funnits - åtminstone till en del - på andra platser i socknen. Så kan t. ex. prästgården haft ägor vid Staf och Staf närmare Mälby. Den 23 nov. 1402 byter "herra Olafver i Medhillösum" bort jord i Staf till Sune Andersson och får vid Öster-Rek. tingstad fastebrev på jord i Mälby, Mellösa, i utbyte. Så småningom har Mälby fått sin mark ~~samlad~~ samlad till en enhet. Från slutet av 1500-talet finns noggranna rågångsanteckningar med angivande av stavar och visare. Men prästen i Mellösa fick ofta strida och processa för att få behålla sin mark. - En gammal fjärdingman, Joen Ulfsson i Staf, sades ha flyttat stavar och stavleder "sig och sinom barnom till fördel". Grannarna högg sitt timmer och sin ved in på prästgårdens ägor. Flenmobönderna inhägnade en del av det som hörde till prästgården och släppte sina djur på bete där. Vid en skogsdelning på 1760-talet blev gränserna slutligt fastställda.

Vid en av- och tillträdesyn 1/10 1649 får vi en liten skymt av bebyggelsen vid prästgården. Det viktigaste kommer först, trots att det icke nämns: fähuset. Inventariet anger följande: G. (gammalt) rödt stoodh, U. (ung) hwiijt koo, G. fåår, U. fåår, U. swijn. Vidare får vi tänka oss ett bryggerhus. Öl hörde till det livsnödvändiga. En söndrigh bryggiepanna. Dessutom långboord 1 st., sääte 1 st., färdige dörrlåås 4 st., vindspjäll i bagarstugan 1 st., fönster 7 st., uthgambla glasfönster i cammaren 2 st. Kam-maren är väl det som Södermannalagen kallar stuga och senare sätesbyggnad. Från 1656, då Magnus Stenius blev kyrkoherde, får vi nya glimtar från prästgården i Mellösa: Mädhelösa Prästgård i Sudermannaland. Inventarium och beskaffenheeth. Annoterat aff Pastore Magno Stenio. Huus: En spannmålsbod under prästegårds öfwerwälle ?, öster om gården och i västra booraaden med låås, ett bryggehuus med kåparpanna, ett stall på backen söder om porten. En sädesladha, nyy, med ett gällff.

Till Fleens sochn hööra desse tre huus: En giästestuga med cammar, en boodh med öfwerwälle ? östan porten, ett fäähuis.

De små stockvirkeshusen, som ligger kringspridda på det ^{nuvarande} ~~nuvara~~ prästgårdsområdet eller i dess omedelbara närhet, är alltså dessa: Cammare, vilken motsvarar "stufvan" (sättesbyggningen) av de laga husen; vidare finns det bryggstuga, en bagarstuga och ett fähus. Stekarhus, lada, sädesbod, visthus, sovstuga och hemlighus reser sig på tomtområdet jämte andra små hus, även om de ej nämnas. Sättet att bygga en gård är det gamla. Man har ej något stort gemensamt hus, där olika delar är avsedda för olika ändamål. Man bygger ett särskilt stabilt stockvirkeshus för varje funktion på gården, varför en gård nästan liknar en liten by med många hus.

Att det förhåller sig så, visar en husesyn den 30 sept. 1697, Karl XI:s dödsår: "Husesyn i Mädelösa prästgårdh medh sal. kyrkioherdens ehrewyrdige hustrus, Magni Stenij, enkia, dygdesamma matrona, H:u Margareta Rooth förrättadth uthi consistorij fullmächtiges, kyrkioherdens i Helgesta och Hyltinge ehrewyrdige och vällärde H:r Anders Bergandri och nu warande pastore H:r Petri Stenij, samt enkians närwaro underskreffne. Dato och befanns som följande: Prästegårds huus i mangården 1) Stuga medh 2:ne små framkamrar. Under kamrarna 1 kiällare, uppmurat med steen, kringtimbrat med timber, taket medh biälkar (ryggås) - alla dessa rum behåldne medh golff, taak och väggar, spjällar medh spjäll, gott näffwertak och torff förwarat, sedan medh skuurtaak i aff bräder, wilket nu tämeligt förruttnat är, men kan intet påläggas enkians detsamma förbättra, alldenstund undertaket är gott - åstundar kyrkioherden wijdare behålla skurtaket? , laga och upplägga dätt siälff bäst han gittes. I dess ställe enkian medh 1 torfftaak byggningen måste försee, som skiäres framkiöres och opläggas med 8 lass. Ett spjäll köpes till den ena kammaren. Ugnen i stuffwan och kamrarna lagas. - Stuga emoth sätessstugan, så ock kiök som vedh långväggen på sätessstugan optimbrat är, är så till väggar som taak spjäll och annat, förruttnade, som å nyo medh nytt timber och all inrede oplagas måste. En nattstuga (sovstuga) effwan på farstugan står byggningen till skada, ty förläggas (åläggas) att taaket öster byggningen bliffwer i ännu. En bagarstuga, brukas ock till drängstuga, medh en kammar j farstugan, behåll till väggar, men en långsyll förruttit, som hugges, undersätties och arbetas medh. Taaket heelt och hållet förlorat, oplagas och förbättras. Golffwet och ugnen lagas. Två stycken bodar (sädesmagasin), wijsthuus och drängebodh under ett taak, förbättras. Ett portlider medh en stor port, där jämte en skull till. Spjälltor: långteliorne i golffwet förruttnade, hugges och inlägges. Spjälltorne giöres färdiga. En lijten nattstuga ovan portlijdret till offerbyggningh och behålles av pastore till avräkningh på den öffrige huusrötan. Ladugården: medh golff, färdigh, allenast en logsyll förruttit, som hemkiöres och undersätties. Ett fåår- och giethuus, där uthi affdeelt till lamb- och kiölinghuus med högh skulle offwanpå, färdigdt till väggar, men taket lagas med 4 tjogh halm. Ett fähus till 13 båas, taket lagas medh två tiogh halm. Ett

147
pörte, förlorat till väggar och tak, skall nedertagas och å nyo uppsättia
Humblegårdh, 37 st. kupor. Trädgårdh däruthi 12 st. store äppelträn, ett
päronträ, tre st. kirsbärsträ, store, men 10 st. små telningar. De store
trään tämligh skadde aff skalkar, både med yxa från borgen (barken) skild
somblige medh hembligt hugg skadde, så att de mestadeels läre uthgå och
bort döo. Mädelösa Prästgårdh 30 sept. 1697. Uppå venerandi Consitorij
wägnar. Erich M. Walen. Andreas bergander.

Ur sockenstämmoprotokoll.

1767 11/10 § 2 - - att socknens stall i prästgården täckes ånyo med bräde
4 från varje helt mantal och 9 avlångsamt 4 spik anskaffas till vart
bräde. Detta skedde så, men som det brast i bräder, nödgades de hjälpa sig
med något gammalt.

1768 7/2 § 2. Beslöts att prästgårdsbyggningen skulle lagas, åtminstone t
salen och kammare. Pastor ville ej, i denna tryckande tiden, beswara för
samlingen med större byggnad. Ett annat år torde utsikten bliva bättre o
församlingen då fullborda det övriga, särdeles byggningen och tiondeladan
nybyggande.

1789 1/11 § 3. Tackade pastor församlingen för den vackra i prästgården
förledna sommar gjorda reparationen, som gjorde, att han nu bodde bekvämlig
och nöjd.

1794 16/11 § 4. Anmälte pastor, att stalltaket uti prästgården vore så bo-
fälligt, att det behövde skyndsamt hjälp.

1795. Pastor måste nu åter tigga om nytt tak på prästgårdens stall, såvid
stallskullen skulle kunna användas att bevara årets höskörd, för att icke
säga, att hela stallet skulle ruttna ner, om icke taket lagades. Bifölls.

1795 25/10 § 6 Påminte pastor, hurusom nya dörrar för stallet uti prästgår-
den vore alldeles nödvändiga och föreställte, om de nu icke kunde få göra
utaf de bräder, som öferblefne woro efter takets upprättande på samma hus
vilket också bifölls.

1803 8/5 § 6. - - - - även påmintes i samma väg angående själva huvud-
byggningen i prästgården, som behövde påtänkas i tid, antingen med brädsl
ning eller rödfärgning, om hon icke till församlingens egen stora skada,
skulle i förtid förfalla.

1806 11/5 § 4. Blev nu avgjort, att den länge förut proponerade och nödig
prövade reparationen uti prästgården skulle - efter välförrättad synning
nu bliva verkställd.

1815 19/11 § 1. Gav pastor tillkänna, att sedan rummen i prästgårdsbyggnad
den genom herrar possessionaters goda försorg samt på deras bekostnad
rappade blivit, det nu komme församlingen till att draga försorg om fönst
fodrens målning med vad mera, som sista husesynsinstrumentet dem ålägger,
och blev beslutit, att detta skulle verkställas nästa sommar.

Protokoll hållet å gemensam sockenstämma med L:a Mellösa och Flens församlingar den 24 oktober 1852, varvid voro närvarande såsom ombud för Flens inspektor Lundgren på Stenhammar och kyrkvärden Anders Jonsson i Flens by. Efter därom 14 dagar förut skedd pålysning företogos till överläggning följande ämnen:

1:mo. Upplästes ur det vid laga av- och tillträdessyn å Mälby pastorsboställe den 11 sistl. aug. hållna synerätsprotokoll de delar, som angingo församlingarnas hus vid prästgården. Varvid pastor till församlingarnas välvilliga och bevågna omprövande framställde det redan vid husesyn väckt förslag att genom påbyggnad av sätesbyggningen vid prästgården och däreft kökets uppflyttande i samma byggnad samt genom flyttning av de på gården varande bodar och portlider till en mera tjänlig plats, både beredde boställsinnehavaren mera utrymme och bekvämlighet och giva själva prästgården ett hyggligare och församlingarna värdigare utseende. Då pastor åtog sig att även flytta de övriga dels laga hus och dels överloppshus, som nu skymma sätesbyggningen och utan ordning stå här och där spridda på den utanför befintliga planen. Sedan herr brukspatron v. Celsing och några flera yttrat sig tillstyrkande förslaget, bifölls det enhälligt av församlingarna och utsågs därefter en kommitté, bestående av 4 från L:a Mellösa och 2 från Flens, vilka ägde att uppgöra ett förslag över kostnaderna och behövliga materialier i och för såväl den nu beslutade påbyggnaden av sätesbyggningen och flyttning av bodarna samt övriga i synerättens protokoll upptagna reparationer å församlingarnas hus. I denna byggnadskommitté invaldes för L:a Mellösa herr brukspatron v. Celsing, inspektor Fågelström, häradsdomaren Anders Andersson i Remna och nämndeman Anders Andersson, Flens samt för Flens socken inspektor Lundgren på Stenhammar och kyrkvärden Anders Jonsson i Flensby.

2:do. Upplästes det vid den av H.H. Ärkebiskopen och Procancelleren m.m. Doktor O.H. Holmström den 1:a sistl. aug. förrättade allmänna visitation med L:a Mellösa och Flens församlingar hållne protokoll, i anledning varaf en frivillig överenskommelse nu träffades, att hädanefters helt och hållet upphöra med de hittills på några ställen brukliga s.k. "förhörskalor", både som vid dylika tillfällen otjänliga och för mången betungande. - - -

Protokoll i Mellösa sockenstuga 5/12 1852. Den vid sockenstämma den 24 sistl. okt. utsedda kommittén för den beslutade byggnaden vid L:a Mellösa pastorsboställe hade uppgjort förslag å det virke som av kommittén ansågs därtill nödvändigt jämte förslag över övriga kostnader för reparation av nedre och påbyggnad av en övre våning i karaktärshuset, vilka båda förslag nu upplästes. - Mellösa 2/11 1852. - Kostnadsförslag till reparation av nedre och påbyggnad av en övre våning i karaktärshuset vid L:a Mellösa och Flens församlingars kyrkoherdeboställe: Summa kronor 1312 Riksdaler Riksgälds.

Bodarnas flyttning jämte portlidrets iståndsättande till bod (sädsmagasin) anse kommitterade kunna verkställas för en summa av 120:-

Kostnadsförslag till uppförande av karaktärsbyggnad vid Mellösa prästgård uti en våning med 4 vindsrum 30 alnar lång, 19 alnar bred och 8 alnar hög. Summa 2.300:-

Gamla karaktärsbyggnaden föreslagen att försälas, upptagen i värde till 500:-

2.300:-

-500:-

1.800:-

Protokoll i sockenstugan 26/12 1852. §1. Företedde fjärdingsman Anders Peter Andersson i Brogetorp, Flens socken, en av landshövdingen greve H. Hamilton behörigen utfärdad fullmakt att vid denna sockenstämma föra talan för de herr greven tillhöriga 9/16 mantal i Öija, nämnda socken.

§2. Företogs frågan om sättet för verkställandet av den beslutade byggnaden vid Mellösa prästgård och antogo nu församlingarna att denna byggnad skulle ske enl. av kommitterade uppgjord ritning och kostnadsförslag.

§3. Verkställandet av de i förslaget upptagna reparationerna samt flyttningen av bodarna skulle på entreprenörsauktion utbjudas åt hugade spekulanter, varmot följande byggnadsmaterialier skulle av församlingarna levereras, näml. 3 st timmer, 6 st. bräder och 3 st. plank av varje mantal. Av timret skulle från Mellösa levereras 22 st. och från Flen 11 st. bjälkar, 14 alnar långa, 10 tum i lilländan. Det övriga timret skall innehålla 14 alnar i längd och 9 tum i lilländan. Bräderna böra vara 9 alnar långa och 9 tum i lilländan och en tum tjocka. Planken skola vara 9 alnar långa, 9 tum i lilländan och 2 tum tjocka. Timret levereras innevarande vinter på sätt och vid den tid som av kommitterade bestämmes och från predikstolen tillkännagives samt plank och bräder instundande vår, varefter, sedan virket fått torka ett år, byggnaden företages sommaren 1854. Kostnaden skulle täckas med ett lån på fyra år. Ledamöter i byggnadskommittén blevo: brukspatron v. Celsing, inspektör Fågelström vid Yxtaholm, häradshövding Anders Andersson, Remna och nämndeman Anders Andersson, Flenmo, jämte ledamöter från Flen, som där senare skulle utses.

Protokoll 29/5 1853. §4. Ett av pastor gjort förslag att på södra väggen av stallet upptaga en mindre dörr bifölls.

Emellertid blev inte den gamla skröpliga prästgården i Mellösa reparerad och påbyggd med en våning. Man hade kommit på att det i det långa loppet skulle bli mer lönsamt för socknarna att bygga en helt ny prästgård och att försälja den gamla, som dock icke fick flyttas, förrän den nya stod inflyttningsfärdig.

Protokoll 9/10 1853. §1. Till följe av en till pastorsämbetet inkommen skri.

velse, så lydande: "Då en del av L:a Mellösa och Flens sockenbor anmält sin önskan att i stället för den redan beslutade större reparationen vid kyrkoherdebostället en nybyggnad skulle förtägas, ha kommittéerade ansett sig böra uppgöra förslag till en sådan ny byggnad för att boställas sockenmännens granskning och ytterligare bestämmande, i vilket fall jag å kommittéerades vägnar får anmoda herr kyrkoherde att utlysa samfälld sockenstämma för L:a Mellösa och Flens församlingar. Hellefors den 23 september 1853. L.G. v. Celsing." hade gemensam sockenstämma med församlingarna till denna dag blivit behörigen utlyst. Och upplästes nu denna skrivelse. Då med undantag av ägaren till Hornsund genom sitt ombud rättsaren Gustaf Nilsson, vilken ägare ville vidbliva det förut fattade beslutet, alla övriga ansågo det bättre och för framtiden fördelaktigare vara att, om ock med något ytterligare tillskott av materialier och kostnad, uppföra en ny och varaktig byggnad i stället för att nedlägga kostnad och arbete på ett så förfallet hus, som den nuvarande boställsbyggnaden, vilken måhända det oaktat snart nog kunde bliva utdömd. Fattade församlingarna nu det beslutet att utbjuda den gamla boställsbyggnaden till försäljning och uppföra en ny boställsbyggnad i likhet med det förslag som byggnadskommittéerade uppgjort. Denna byggnad skulle till grund, väggar och tak uppföras under sommaren 1854 och inredningen ske påföljande år 1855. Kommittéerade skulle till högsta pris försälja den gamla byggnaden, dock med villkor, att den icke får flyttas, förrän den nya är i ordning, bestämma plats för den nya byggnaden samt vidtaga övriga nödvändiga åtgärder.

Kommittéerade beslöto nu att den 22 nov. 1823 utlysa entreprenadauktion för den nya prästgården i Mellösa. Annons härom skall såväl i landshövdingeämbetets kungöreser meddelas allmänheten som ock genom införandet i Nyköpings och Eskilstuna tidningar. Entreprenaden skulle utbjudas i sju avdelningar. Punkt 4 innehöll: Uppsättning av 9 kakelugnar, varav 4 bättre och 5 sämre. Av de sju anbuden antogs intet utom punkt 4. Kakelugnsmakare Lennholm i Malmköping åtog sig att uppsätta kakelugnarna för en summa av 153 Rdr Banco. Emellertid ingrep nu brukspatron v. Celsing och räddade projektet. "Till kommitténs ordförande herr brukspatron v. Celsing hade från J.P. Danielsson från Leksand ett skriftligt anbud inkommit att mot ettusende (1.000) Rdr Bco uppföra byggnaden, då församlingen framskaffar utom timmer, plank och bräder, sten, tegel och kalk samt verkställen målning och tapetsering och besörjer kakelugnarnas uppsättande." Detta anbud antogs också enhälligt. Föreskrifter för entreprenören utarbetas mycket utförligt. Arbetet skall vara färdigt till avsyning den 1 september 1854, samt fullt inredd till den 1 september 1855 vid vite av 10 Rd Riksg-ds för varje överskjutande vecka.

Den gamla prästgården blev alltså inte reparerad och påbyggd med övre våning. Det blev en ny prästgård, där församlingarnas kyrkoherdar ~~heller~~ ^{bott} t. 20 augusti 1956. När den stod färdig 1855 får man hoppas, att församlingarna om sin nya prästgård hade den uppfattningen, att den gav "själva prästgården ett hyggligare och församlingarna värdigare utseende".

Emellertid återstod efter 1855 en mycket viktig sak för pastoratet: att betala den nya prästgården. Den 13 januari 1856 heter det i ett protokoll Efter därom skedd pålysning hade sockenmännen från Mellösa och Flen denna dag sammanträtt för att få del av de vid prästgårdsbyggnaden i Mellösa gjorda och av herr brukspatron v. Celsing vid Hellefors benäget förskjutna utgifter samt utse revisorer över de därvid förda räkenskaperna och bestämma, vilka av hemmansägare och brukare, som önskade på en gång erlægga den på dem belöpande avgiften eller begära sig av det av herr brukspatron v. Celsing givna löftet att få på trenne år betala avgiften med en tredjedel vardera året och med 5% ränta å det vid första inbetalningstiden resterande, varå behörig skuldsedel med antaglig borgen skulle utfärdas. Sedan de skattelagda kvarnarna ingått i deltagandet av kostnaden, uppgick denna till 48 Rdr o. 20 Riksgds på varje helt hemman. Det var inte så lätt att få in pengarna. Men sedan man delat in socknens hemman efter skattenatur och instruerat sexmännen, den tidens skattemasar, så kom säkert penarna in. Den 9/3 1856 heter det: Som vid hållen uppbördsstämma å avgifterna till prästgårdsbyggnaden icke alla erlagt den på dem belöpande avgift vare sig på en gång eller på tre år fördelad, så beslöts att sexmännen skulle enligt nu till dem lämnade debetsedlar uppbära restantierna och nästa söndag avlämna medlen till herr inspector Ohlin på Hellefors. Protokoll vid extra sockenstämma den 13 april 1856. Antalet av oförmedlade hemman i socknen utom Hellefors bruk och kvarnarna utgöra $40 \frac{1}{2}$ mantal, varav $23 \frac{1}{16}$ skatte, $1 \frac{1}{16}$ krono, $12 \frac{7}{8}$ frälse, $3 \frac{1}{4}$ säteri och $\frac{1}{4}$ rå och rör, varför utan finnas två jordlägenheter av skattenatur, som äro skattlagda och bebyggda.

Men så när detta var betalt, var ändå inte allt väl beställt. Prästgården var ännu inte vare sig brädfodrad eller rappad. 1859 den 5/6 heter det: På därom gjord framställning och sedan församlingen funnit nödigt, att den nya sätesbyggningen vid prästgården behövde beklädas med bräder eller rappning, beslöt man infordra olika kostnadsförslag. 1859 9/10. Förslag till brädfodring av prästgården 695 Rdr Rmt. Rappning 622 Rdr Rmt, varför det senare antogs och skulle rappningen utföras under år 1860.

Några anteckningar om Mellösa prästgård och församling från prosten C.J.Landgrens tid. Anteckningarna återge sådant som prosten Landgren eller andra äldre personer i Mellösa berättat för mig samt sådant som jag under åren 31/8 1897 - 30/6 1901 iakttagit och upplevt i egenskap av pastorsadjunkt.

Gustaf Christiansson, Dunker.

- - - - -

Den gamla prästgårdsbyggnad, som fanns vid Landgrens tillträde av Mellösa-Flens pastorat den 1/5 1852, har jag ej sett någon teckning av. Infarten till prästgården gick från landsvägen rakt upp genom ett portlider (Portlidret finns kvar vid Mälby). När fru Landgren fick se Mälby gamla skröpliga prästgård, började hon gråta. Hon var ju liksom maken från Helsingland, där det fanns stora präktiga bostadshus. Som gifta hade bott i Uppsala.

Det dröjde dock ej länge, förrän den nuvarande byggnaden uppfördes. (185 Rumsindelningen mellan förmak och expeditjonsrum måste avpassas efter en mycket lång mahognysoffa, som Landgren köpt på auktion efter domprosten i Uppsala (Torsander?). Sonen Carl Gösta Landgren påstod, att i den kunde 14 fetlagda fruar sitta samtidigt. Men de måste då sätta sig och resa sig på en gång. Det blev då sprättbåge (?) framför soffan. - Förmaket blev för soffans skull oskäligt långt och expeditjonsrummet väl litet. Av äldre byggnader på prästgården fanns omkring år 1900 någon kvar uppe vid arrendaterns bostad (det gamla portlidret). Dessutom fanns ett litet oumbärligt, stilfullt hus, vilket stod kvar på 1940-talet och jag ho pas fortfarande (numera vid Tovastugan, Nyköping).

Ett hus med rum för läs barnen samt bostadslägenhet fanns väster om gamla stallet (Kuskbostaden). Det uppfördes av prosten Landgren, troligen på 1870-talet. Om detta hus heter det i Nordiska Museets kulturhistoriska undersökningar: "Norr om stallet och i fasadlinje med detta ligger ett timrat envåningshus med vindsvåning. Det har två fullstora fönster i vardera gavelröstet och frontespiser på långsidorna. Ytterväggarna är panelade med bräder och lockribbor och rödfärgade med vita foder och listverk. Bottenvåningen inrymmer en förstuga, en bagarstuga, en tvättstuga och två boningsrum använda som "vävkammare" och "fruktkammare". "Vävkammaren" har en gulglaserad kakelugn av senempiretyp och "fruktkammaren" en gulglaserad kakelugn i 1800-talsgotik. På vinden finns tre inredda rum och kök. Rummet mot stallet har använts vid konfirmationsundervisningen. Förstugans väggar visar naket timmer. Här finns en trätappa upp till

vindsvåningen och längst bort mot bakre väggen en lucka i golvet till en källare som sträcker sig under vävkammaren. Huset tycks till största delen vara byggt av förut använt timmer. Möjligen kan detta härröra från en äldre huvudbyggnad (med till visshet gränsande sannolikhet prästgårdens huvudbyggnad före 1855)."

Trädgården var det ej så mycket med. Landgrens var ej särdeles intresserade av trädgårdsskötsel och marken var inte heller särdeles gynnsam. Från prästgården till kyrkan var det 25 å 30 minuters väg att gå. Till gudstjänsten åkte man alltid. Prosten Landgren åkte efter parhästar. Bland åkdonen fanns en väldig charabang eller vurst, som ledigt rymde 10 å 12 personer. Den användes både med hjul och med ar. Prosten Landgren var en man av till det yttre ovanliga proportioner. Han hade klart huvudpraktisk duglighet samt lugnt och glatt lynne. Han behövde ej tillgripa särskilda åtgärder i ord eller handling för att göra sig gällande. Syner blev försvagad de sista åren. Då han avled i juni 1904 hade han varit kyrkoherde i Mellösa-Flens pastorat under 52 år. Han fick uppleva sin guldbrylllopsdag, men då låg hans maka bruten av hjärnblödning och utan klart medvetande. Hon avled 1900 i maj efter ett halvårs sjukdom. Några dagar senare dog dottern Lina efter en kort tids sjukdom. Lunginflammation. Lina Landgren hade modeaffär i Flen. Hon var annars en frisk, dugande och präktig människa. Den litet äldre dottern Vilna, som skötte om hemmet de sista årtiondena, var ganska plågad ^{av} sjukdom (magen), men höll bar det med stort tålamod och med hjälp av ett gott lynne. Hon vårdade sina föräldrar med kärlek och fick överleva prosten med ett år, men behövde inte flytta från prästgården.

Något om kyrkliga förhållanden omkring år 1900.

Kyrkobesöken kunde variera mycket, olika söndagar. Vanliga söndagar var det väl 50 å 80 kyrkobesökare. Men på högtidsdagarna var det långt flera. Den första nattvardsgången, sedan jag kom till Mellösa - en lördagseftermiddag i september - var nattvardsgästernas antal 144, det högsta antal jag varit med om under min 50-åriga tjänstetid som präst - med undantag av särskilda möten eller sammankomster, då många som icke hörde till församlingen deltog. Nattvard firades omkring 10 gånger årligen. Vintertid kunde det ibland vara endast 5 nattvardsgäster. Minst var antalet omkring sekelskiftet. Redan då fanns församlingar i Sörmland där nattvard firades blott två gånger på året och där nästan endast prästfamiljen gick till nattvarden, förutom vid ungdomarnas första nattvardsgång. Ibland förekom sockenbud. Barnen döptes med undantag av barn från de hem, där föräldrarna var baptister - det fanns icke så få - eller där föräldrarna var anslutna till Svenska Missionsförbundet. Detsamma

gällde ifråga om konfirmation. Dopet förrättades vanligen i prästgården, nästan aldrig i kyrkan, trots ansträngningar från prästens sida att få det där. Vigsel förrättades i prästgården - i salen - eller i brudens hem och några gånger i kyrkan.

Kyrkan uppvärmdes med järnkaminer. Det rökte ofta in. Överstelöjtnant Svinhufvud vitsade en söndag: "I dag höll dot på att bli rökt svinhuvud i kyrkan". Temperaturen var ibland inte mer än 6 å 8 plusgrader. Prästen måste ha överrock på vid altaret under prästkappan. - Orgeln sköttes skickligt och med varmt intresse av kantor Erik Franzén, likaså körsången vid högtiderna. Det var god församlingssång i Mellösa kyrka jämfört med många andra kyrkor vid den tiden.

7/8 Konfirmationsundervisningen i ett tämligen stort rum i den byggnad vid prästgården, som prosten Landgren uppfört. Antalet konfirmander växlade mellan 45 till 60 stycken. Pojkar och flickor läste var för sig, en till 2 gånger i veckan, från november till juni. Undervisningen var 2 till 3 timmar varje gång. Som lärobok hade man katekesen, Kristi lidandes historia lästes utantill. Prosten Landgren hade fordrat det. "Det fick jag lära mig, och jag minns, vilket djupt intryck det gjorde på mig", var hans ord.

Det var inte alltid så lätt att få den stillhet vid pojkarnas lektioner, som det borde vara. Men detta gällde inte pojkarna från Bruket. Deras lärarinna, fröken Augusta Ahlberg hade en förvånansvärd makt över dem genom sin starkt kristna personlighet. - Gudstjänster hölls av adjunkten i Hällefors skola, ofta varannan söndagseftermiddag. Ibland var den stora salen fullsatt. Ibland var det glest i bänkarna. Också i Sjöstugans skola var det någon eftermiddagsgudstjänst årligen. Ej sällan hölls gudstjänst i hem, som önskade få det, t.ex. hos L.J. Larssons i Flenmo, E. Anderssons i Östorp. Men även i avlägsna hem: Gorgholmen, Humledal, Davidsnäs m.fl. Det kom vanligen mycket folk till dessa gudstjänster i hemmen.

I Östtorps och Flenmo rotar hölls husförhören alltjämt i hemmen. Det gick på tur i roten. Mycket folk samlades, och efteråt var det husförhörskalas. "Jag ^{från} ~~tor~~ vi åt längre än vi läste", var kusken Anderssons reflektion på hemvägen från mitt första husförhör hos Joh. Anderssons i Sörtorp. Ett annat av mina första husförhör hölls hos baptistförsamlingens ledare Fredrik Eriksson i Bergstorp. Jag frågade med förvåning prosten Landgren, huruvida husförhöret togs emot av honom och jag fick till svar: "Det går på tur i gårdarna i roten, så det är ingen fråga om den saken". Också där var kalas efter förhöret, d.v.s. något förhör hölls ej, utan prästen höll något föredrag eller ledde gärna något samtal.

Här rörde det sig bl.a. om hednamissionen och den unge prästen blev "slagen på fingrarna" av värden, när det gällde frågan, huruvida antalet hedningar eller kristna var störst i värden. - -

I Sundtorp bodde en gammal man med sin maka och en dotter, som skötte om de gamla. Hans namn var Jonas Jonsson och han var något äldre än prosten Landgren. En dam som vistats i prästgården hade kallat honom den "poetiske bonden". Han hade stort vitt helskägg och såg bra ut. På frågan hur han mådde, blev svaret alltid: "stundom högt" (med långt ö-ljud samt oklart g. Han hade två söner, som var stora "skogsjägare" i Hälsingland (virkespatroner). En annan äldre bonde i Sundtorp, Pettersson berättade gärna om gångna tider (han var född 1831). Han berättade om frossans härjningar: "Det kändes som om köttet togs loss från kroppen och ristades), samt om dryckenskapen, som hade en av sina glanstider under förra hälften av 1800-talet. När husbehovsbränningen blivit förbjuden (1855), blev det en stor förändring till det bättre. "Det var som att komma till himmelriket". - Prosten berättade, hur han vid en bröllopsmiddag under sin första tid i Mellösa hade fordrat, att en bonde som var drucken och bar sig illa åt, skulle ledas ut. Då det var en nära släkting till bruden, väckte det protester. Men då prosten Landgren förklarade, att han i annat fall skulle lämna bröllopsgården, fogade man sig. Andra bemärkta personer i Mellösa var häradsdomare Andersson samt L.E. Larsson, Forstorp. - Prosten Landgren berättade om smittkoppornas härjningar. Särskilt två svåra epidemier hade förekommit under hans tid i Mellösa. Säng- och gångkläder efter i kopporna avlidna såldes på auktion och spred smittan. På Hälleforsbruk härskade då den mycket omtalade krafkarlen Lasse Celsing. När prosten Landgren efter sitt tillträde gjorde visit hos denne, möttes han med orden: "Jag tycker inte om präster", varpå prosten Landgren svarade: "Det är ledsamt, men det har väl brukspatron mest ont av själva".

Skolan vid Hällefors var dålig och trång, men Landgren hade ej förmått Celsing att bygga ny. Vid examen en het sommar dag, då Celsing var närvarande, drog Landgren ut så länge som möjligt, trots att Celsing svettades och pustade och frågade, om det inte kunde vara slut snart. Det hjälpte. Ett stort skolhus blev byggt (den nuvarande gamla skolan).

Gårdar och stugor fingo ofta sitt namn efter någon som bodde där. De behöll namnet och gav det i sin tur till senare där boende. En liten ryggåsstuga, Mälbystugan, kallades "Sammels". Gubben som bodde där (hans namn var Anders Jonsson f. 1817 och d. 1903) kallades "gamle Sammeln". Ursprunget var detta, att vid mitten av 1700-talet en man vid namn Samuel Samuelsson hade bott där. - En annan stuga på prästgårdens mark låg

(2)

nära Brostugukvarn. Den kallades "Flodmarkens". Gubben Pettersson, som bodde där, dog kort före sekelskiftet. Han kallades "Flodmarken". Tidigare hade där bott en man, Flodmark, som hade varit anställd som icke examinerad lärare vid Hällefors. - Uppe på skogen ett stycke från prästgården bodde en yngre man i en koja, som han byggt åt sig själv. Jag minns nu ej längre hans namn. Han var godmodig och gjorde ingen något förnär. Men när han kom över brännvin, söp han sig full, och då var det ju osäkert, vad han kunde företa sig. Kvällen före Kristi Himmelfärdsdag hade det gått så med honom. Han kom då ner till prästgården och det blev folksamling omkring honom. Det gällde nu att få honom hem till kojans, så att han fick sova ruset av sig. Jag tog honom under armen och stegade iväg, och han följde snällt med. Ett par av arrendatorns vuxna söner följde för säkerhets skull med ett stycke efter. När vi kom närmare kojans, ville han ej ha någon med sig längre. Där fick jag inte komma in.

Det fanns ganska många sinnesslöa och ofta även vanskapta, som framlevde sina dagar i något enskilt hem. Somliga hade nog god omvårdnad. För en del var det sämre. Några anstalter för vård av dessa fanns det den tiden inte så mycket av. De var födda under superiets värsta tid (1820 - 1840).

I fattigstugan (ett stort rum) bodde några gamla gummor och en gubbe på över 80 år, stor och reslig. Han var numera minnesslös. Han var f.d. gubbe dist. "Jag ^{har} gjort ordonnans åt kungen". Det var Carl XIV Johan och det var nog det enda han mindes och med de orden mötte han varje gång man kom in i Fattigstugan. Men understundom ställde han också frågan: "Är det en missionslev"? Pastorsadjunkten såg troligen mycket "grön" ut. Äldst i församlingen var Jonas Jonsson vid Nybron, f. 1802 och d. 1898 eller 99.

Prosten Landgren predikade årligen några gånger. Särskilt vid jul och påsk. Han hade en stol på predikstolen, då han med sin tunga kropp ej orkade stå så länge. Var tredje söndag eller helgdag gjordes predikobyte mellan tjänstgörande präst i Mellösa och komministern i Flen, W.A. Hallström. Han var komminister i pastoratet mellan 1867 till 1915.

Utom nyårsexpedition hos kontraktsprosten Landgren förekom årligen ett prästkonvent, som var gemensamt för Villåttinge och Oppunda Östra kontrakt hos någon av kyrkoherdarna.

Resande föredragshållare, vare sig manliga eller kvinnliga, hade då begynt. Möjligen kom någon gång ett Evangeliska Fosterlandsstiftelsens reseombud.

Prosten Landgren kunde berätta många drag från sin barn- och ungdomstid. Hans far var komminister i Segersta-Hanebo i Hälsingland. Han var svensk-finne och hade flyttat över till Sverige efter 1809 års krig. Han var född 1757. Prosten Landgren, som var yngsta barnet, var född 1817. Han

predikade första gången vid ej fyllda 17 år i hemförsamlingens kyrka nyårsdagen 1834, då det var 30 minusgrader ute. Han var iklädd bonjour. Kyrkan var naturligtvis utan uppvärmning. Landgren prästvigdes 1840. Han tjänstgjorde i Uppsala på 1840-talet, bl. a. som rektor för folkskolan i Uppsala och för det första folkskollärarseminariet där. Kursen omfattade först 6 veckor, men ökades senare till 3 månader. Landgren var även fängelsepredikant samt handsekreterare åt ärkebiskop Carl Fredrik af Wingårdh. Landgren var med honom i Stockholm under riksdagen 1848, då oroligheterna ^{och} revolutionerna pågick i nästan alla Europas huvudstäder. Även i Stockholm var det ganska hotfullt. Fönstren, där ärkebiskopen bodde, blev inslagna genom stenkastning. Gustaf Adolfs torg och Norrbro var packade av skrämmande folkhopar. Kungen, Oscar I, erbjöd ärkebiskopen kungl. vagn över till riksdagen på Riddarholmen, men ärkebiskopen tackade nej. "Svea Rikes ärkebiskop står inte under någon människas beskydd." "Framför mitt tack med de orden". Ärkebiskopen antastades, då han gick över Norrbro, med frågan: "Är det du som är ärkebiskop?" och så en grov svodom. Men vid Wingårdhs ord: "Ja, se på mig nu, så att du känner igen mig en annan gång", kom han av sig och ärkebiskopen släpptes fram.

Bland märkliga män, som Landgren sammanträffade med i Uppsala på ~~1850~~ 1840-talet var väl främst Erik Gustaf Geijer. Hos häradshövding von Kraemer samlades ofta många högt bildade och litterärt intresserade personer. Även Landgren var inbjuden till honom. von Kraemer var sedan ägare till Stenhammar. Som patronus hade han rätt att vid varannan tillsättning av kyrkoherde i Mellösa utse ämbetsinnehavaren. Det var så Landgren vid blott 35 års ålder blev utsedd därtill. Det var den sista tillsättningen i Mellösa genom patronus. Varannan gång valde församlingen. Patronatsrätten avskaffades 1919.

Landgren berättade gärna om den "onda" eller "fula" tiden: den 29 januari 1849. Han var då i Uppsala. Det var det ojämförligt värsta yrväder i Sverige under 1800-talet. Många människor omkom då i snödrivorna i skilda delar av landet. Värst var det i Mälardalen. På Adelsö omkom en hel grupp "läsflickor", som på hemvägen fastnade och begravdes i snödrivorna.

Kyrkvårdar i Mellösa var: Jonas Hansson i Mellösaby f. 1820. Han blev vald till kyrkvård kort efter Landgrens tillträde och kvarstod ännu 190 alltså i 50 år. Han var då 80-årig och kry för sina år. Jonas Andersson i Mellängården, Mellösaby, avled före sekelskiftet. Han efterträddes av sin måg Nyström. Kyrkvakteren var en gammal soldat, Endal. Han var från Halland och var en man med humor. Efter honom var det flera täta byten.

Med djup aktning och varm tillgivenhet gå mina tankar till prost

Landgren. Trevnad och hemkänsla kände jag både i församlingen och prästgården. Varm tacksamhet känner jag för dessa mina första ~~4~~ 4 år som präst i Mellösa. Minnenä från denna tid stå levande ännu för en 80-åring. Övanstående minnesanteckningar har med några kompletteringar och förändringar återgivits av undertecknad kyrkoherde i Mellösa

Henrik Damell
Henrik Damell